

דף מג

'גרושה נמי תיפלוג בדמי ולדות'. היה לו לומר שתטול לבדה דמי הולדות, אלא כלומר אפילו תמצוי לומר שיש לבעל זכות בהם, על כל פנים יחלוקו (עפ"י תור"פ. והרשב"א הסכים לגירסה 'ות שקול האשה דמי ולדות' – תיטול לגמרי).

'ונוקמה לרבה כגון שגבו מעות...' – שחילוק יש בין גבית קרקע לגבית מעות מהחייב, לענין 'ראוי' ו'מוחזק'. ויש לעיין, הלא נראה שיוכל המזיק לדחות כל אחד מהתשלום, שאם יתבענו הבעל, יאמר לו ברצוני לשלם מעות ולא בעל דברים דידי את, שאין לך זכות במעות כי הם 'ראוי'. ואם יבואו יורשיה, יאמר להם אני חפץ לשלם בקרקע, וזו אינה מגיעה לכם אלא לבעל. וצריך לומר ששאלת הגמרא כגון שבא לבית דין ורצה לשלם. או באופן שהבעל והיורשים האחרים נתנו הרשאה זה לזה [אך דבר זה תלוי במחלוקת הראשונים להלן ע, אם תקנו הרשאה בכי האי גוונא]. (אילת השחר)

(ע"ב) 'מיהו בן חורין דמשלם כופר על פי עצמו... גבי עבד... היכא דליכא עדים לא משלם דמים'. כתב בספר אור שמח (נזקי ממון י, ד): 'צריך באור מה טעם הוא זה, בשביל שלא נמצא גבי עבד תשלומי קנס על פי עצמו לכן אינו משלם דמים, מה זו סיבה להמסובב?' (וערשב"א ותור"פ). – 'אמנם הפירוש הוא פשוט מאד', הרי מודה בקנס שנפטר אין זה רק משום שאי אפשר לחייבו על סמך הודאת פיו, שהרי גם כאשר באו עדים אחר כך כבר נפטר בהודאתו, ואין אומרים: הסר את הודאתו ויתחייב מחמת העדים. הרי שההודאה עצמה מהווה סיבה הפוטרת, וכאילו שילם בבית דין, שהודאתו במקום תשלומין עומדת.

ואם כן, כיון שבמקום שהשור במיתה והבעלים בחיוב שלושים של עבד, נפטר ע"י הודאתו כאילו שילם, גם במקום שאין חיוב מיתה ודין שלושים אין לחייבו דמים, כי ניתן לראות כאילו נתחייב קנס ושילמו. לא כן בשור שנגח בן חורין שאין שם הודאה פוטרת אלא מסיבה צדדית אינו משלם כופר – לכן משלם דמים, שאין לרדוף שם הודאה כתשלומין.

ובחזון איש (ב"ק יב, ט) פרש באופן שונה קצת, וזה תורף דבריו: כשיש עדים שנגח ואינם יודעים אם תם הוא או מועד, והודה שהוא מועד – שנפטר בגלל הודאתו, הרי גם דמים אינו חייב אז, רואים אנו שכל שיש בו תורת קנס, הגם שבפועל פטור ממנו – אין לו חיוב דמים. לכן גם כאשר אין עדים כלל על הנגיחה, יש כאן 'זיקת קנס' אלא שחסר בבירור הדבר. ולכן פטור מדמים. אך בנגח שלא בכוונה, אין כאן זיקת קנס כל עיקר, שאין השור בדין סקילה, וממילא אין כאן קנס ולא הודאת קנס, ולכן באופן זה חייב בדמים.

א. באילת השחר העיר על סברת האו"ש, כיון שאין כלל חיוב קנס כשאין השור בסקילה, מדוע נחשיבו כאילו שילם הקנס? וצ"ל שסברת החזו"א משלימה דבריו, שיש לחלק בין נידון שאין כלל דין קנס, ובין נידון שיש בו זיקת קנס. וכן הסביר בקיצור בגליונות קה"י ענין זה, בצירוף שתי הסברות יחדו. וע"ע בית ישי סו"ס צז.

ב. ע"ע בחדושי הגר"ח הלוי מכירה כג, שהקנס מהוה תשלומי דמי העבד [ובזה שונה מקנס כפל בגנב, שאין הכפל דמי הגנבה], שלכך מועיל הקנס לפוטרו מדמים. ויש לסייע סברתו מדברי תור"פ לעיל מב: שעמד מדוע נקטה הגמרא שם לשון 'נקי מדמי עבד' ולא 'נקי מקנס' [כמו 'נקי מחצי כופר']. ותיירץ בתירוץ אחד ששלשים שקלים הם הדמים שקבעה התורה לדמי עבד.

‘אשו שלא בכוונה מי משלם דמים’. רש"י פירש 'שלא בכוונה' דוקא, כי בכוונה פטור מלשלם דקם ליה בדרבה מיניה (ודלא כהתוס' שכתבו דכל שכן בכוונה, דקיימינן אליבא דמאן דאמר 'אשו משום ממונו'). וקשה, הלא הוקשו 'מתכוין' ו'אינו מתכוין' אהדדי, מדתנא דבי חזקיה (כתובות לה.), ואם בנתכוין פטור מדמים משום קלב"מ, גם בלא נתכוין יש לפוטרו?

ויש לפרש שהקש מתכוין ואינו מתכוין אין ענינו כלל משום קם ליה בדרבה מיניה [שלא כהקש שוגג למזיד, שעניינו דין קלב"מ שקיים בשוגג כבמזיד. ובהקש דתנא דבי חזקיה כלולים כמה ענינים נפרדים], אלא ענינו שבהריגת אדם פטרה תורה מתשלום דמי הנהרג, בין ברציחה בכוונה בין שלא בכוונה. והרי אמרו (לעיל כג.) שגם הסובר 'אשו משום חציו' סובר 'משום ממונו' אם כן כשאשו המיתה אדם, אמנם מצד הקש 'אינו מתכוין למתכוין' יש לפוטרו, אך זהו רק משום 'חציו' – אדם המזיק, אך הלא גם מצד אחר ניתן לחייבו, משום 'ממון המזיק', ועל חוב זה אין שייך ההקש לפוטרו (עפ"י חדושי מרן רי"ז הלוי הל' רוצח ג, יב. וכן מובא בחדושי הגר"ח על הש"ס. והאריכו לפרש שיטת הרמב"ם עפ"י"ז).

א. צריך לומר לפי זה שמצד קלב"מ אינו נפטר שלא בכוונה, דגרע משוגג. ואולם יש מקום לפרש ברש"י עפ"י חדושי הר"ן בסנהדרין (עז) שאין חיוב מיתה באש אם לא הצית בגופו, אף למ"ד אשו משום חציו, ודלא כהרא"ש ושאר פוסקים.

ב. לכאורה נפקא מינה שאינו חייב לשלם דמי הנהרג גם לצאת ידי שמים, ולא מהני תפיסה. ואילו אם הפטור משום קלב"מ – חייב לצאת ידי שמים לשיטת רש"י והא"ו. וע' בקצוה"ח תי סק"ד.

ג. ע"ע בשיטת הרמב"ם בספר הזכרון לגר"ב זולטי, במש"כ הגר"י גודשמידט עמ' תנה).

עוד יש לפרש שסוגיתנו הולכת כמאן דאמר 'אשו משום ממונו' [כדמשמע ברש"י עצמו], אלא שבהדליק בכוונה הרי הוא חייב מיתה מדין 'רודף', ולכן נפטר מתשלומין. (גליונות קהלות יעקב. ואולם ביש"ש מבואר להדיא שאף למ"ד אשו משום חציו, שלא בכוונה חייב. וע' לעיל במובא בדף כג מהרשב"א).

‘ועוד קל וחומר הוא, ומה אדם באדם שלא עשה בו קטנים כגדולים... שור שעשה בו קטנים כגדולים...’. יש לשאול איה כאן 'חומרא' בשור מבאדם, הלא מה שקטן שהרג פטור זה לפי שאינו בר דעת, אבל בשור אין סברה כלל לחלק בין גדול לקטן?

וצריך לומר שגזרת הכתוב הוא לפטור קטן, אלא שלאחר שנתמעט מפרשים אנו טעם הכתוב, אך בעיקרו הוא דין התורה, ושייך כאן 'חומרא' ו'קולא' (עפ"י אילת השחר, ע"ש. וע' כע"ז לעיל בדף כה מהנצי"ב). ואולי יש לפרש שזה עצמו החומרא של שור, שדינו במיתה אע"פ שאין בו דעת ואין לו בחירה ולא אשמה, אלא חייבה תורה להורגו על עצם המעשה הרע. אולם פשטות דברי רש"י (בד"ה שור) אינם מורים כן.

*

‘וכי יגח שור את איש או את אשה – ומת’. לא אמר 'כי ימית שור את איש...' – לומר לך כי אין השור ממית כי אם העוון, והשור אינו אלא סרטור לנגיחה, אך ומת – כמעצמו. (עפ"י האלשי"ך הק' משפטים)

דף מד

שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם. סיכום

כללים

א. אין השור בסקילה אלא בשהתכוין להרוג – 'כמיתת בעלים כך מיתת השור'. התכוין להרוג אדם זה (ישראל) והרג אדם אחר – מחלוקת תנאים. [ומחלוקת הראשונים להלכה. ערמב"ם ומאירי].